

فلسفه فقه

(جلد دوم)

به کوشش: حسینعلی بای

www.ketab.ir

فلسفه فقه

(جلد دوم)

به کوشش: حسینعلی بای

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ سوم: ۱۴۰۳

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

طراح جلد: سیدایمان نوری

چاپ و صحافی: آرزوی دیدار

سرشناسه: بای، حسینعلی، ۱۳۵۷.

عنوان و نام پدیدآور: فلسفه فقه/ به کوشش: حسینعلی بای

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۳.

مشخصات ظاهری: ۴۶۰ ص.

شابک: ج: ۱ - ۸ - ۲۹۴ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸ - ۲، ج: ۲ - ۵ - ۲۹۵ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

یادداشت: ج: ۲ (چاپ اول: ۱۳۹۴) (فیبا).

موضوع: فقه -- فلسفه.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

ردمبندی کنگره: ۱۳۹۳ ف۸۲/ب۲/۱۶۹ BP

ردمبندی دیویی: ۲۹۷/۳۰۱

شماره کتابشناسی ملی: ۳۷۳۳۳۸

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶، تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۳ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران: خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

۱۷	پیشگفتار.....
۲۱	مقدمه.....
۳۳	فقه و ملاکات احکام.....
۳۳	مقدمه.....
۳۴	گفتار اول: راه‌های کشف ملاک.....
۳۶	گفتار دوم: ملاک و مفاهیم وابسته.....
۳۶	۱. ملاک.....
۳۶	۲. مناط.....
۳۷	۳. علت.....
۳۸	۴. حکمت.....
۳۹	۵. سبب.....
۴۰	۶ شرط.....
۴۱	گفتار سوم: ملاک و مناط در متون فقه شیعه.....
۴۳	۱. ملاک حکم در فقه امام خمینی(ره).....
۴۳	۱-۱. اجزا و نماز با تیمم.....
۴۴	۱-۲. اماریت بازار مسلمان.....
۴۵	۱-۳. انتفاع از میت.....
۴۶	۱-۴. حيله در ربا.....
۴۷	۱-۵. خرید و فروش ادوات جنگی.....

۴۸.....	۱.۶. غنا.....
۴۹.....	۱.۷. فروش انگور و خرما به خمار.....
۴۹.....	۱.۸. ملاک مشروعیت معاملات.....
۵۰.....	۱.۹. نهی از منکر.....
۵۱.....	۱.۱۰. ولایت فقیه.....
۵۲.....	۲. فقه جواهر.....
۵۲.....	۲-۱. ارت قاتل.....
۵۳.....	۲-۲. ازدواج با غیرمسلمان (مرز عشق ورزی).....
۵۴.....	۲-۳. اقامه حدود.....
۵۴.....	۲-۴. تلف مال و قول وکیل.....
۵۵.....	۲-۵. ید و فروش گزافی.....
۵۶.....	۲-۶. ید و فروش غصبی.....
۵۷.....	۲-۷. طهارت شهید (ع).....
۵۸.....	۲-۸. میراث جد پدری و مادر.....
۵۸.....	۲-۹. ناپایداری ازدواج با کشف عیب.....
۵۹.....	۲-۱۰. همبستری با نابالغ.....
۶۰.....	منابع.....
۶۳.....	گستره کارکرد و کاربرد عقل در تفهم و تحقق دین.....
۶۳.....	چکیده.....
۶۳.....	مقدمه.....
۶۶.....	گفتار اول: کارکردهای عام عقل، در کشف و کاربرد دین.....
۶۷.....	۱. ادراک پیش‌انگاره‌های بایستگی دین.....
۶۷.....	۲. مبناسازی برای درک نظام‌های معرفتی دین.....
۶۸.....	۳. اثبات امکان فهم دین.....
۶۸.....	۴. مساهمت در هویت‌شناسی حوزه‌های معرفتی دین.....
۶۹.....	۵. مشارکت در تنسيق منطق کشف - فهم دین.....
۶۹.....	۶. ضابطه‌گذاری و قاعده‌سازی برای کشف - فهم دین.....

۷. اکتشاف و اثبات حجیت مدارک و دوالّ دینی ۷۰
۸. قاعده‌گذاری و ضابطه‌پردازی برای احراز مدارک دینی ۷۰
۹. نسبت‌سنجی میان دوالّ و مدارک معتبر ۷۱
۱۰. معناگری و ابراز مدارک ۷۱
۱۱. سنجشگری و بازشناخت صواب و ناصواب در معرفت دینی ۷۱
۱۲. آسیب‌زدایی و علاج خطاهای معرفت دینی ۷۱
۱۳. چاره‌جویی برای انواع تقابل‌ها ۷۲
۱۴. حکم به ضرورت التزام به مفاد قضایای دینی ۷۳
- گفتار دوم: کارکردهای خاص عقل در تحقیق و تحقق هر یک از حوزه‌های دین ۷۴
۱. کارکردهای خاص عقل در حوزه عقاید (باورها - گزاره‌های لاهوتی) ۷۴
- ۱-۱. ادراک استقلالی اصول عقاید ۷۴
- ۱-۲. ادراک و اثبات گزاره‌های فاعی لاهوتی دین ۷۴
۲. کارکردهای خاص عقل در حوزه احکام (بایدها) ۷۵
- ۲-۱. ادراک پاره‌ای از امهات قضایا و احکام ۷۵
- ۲-۲. ادراک استقلالی پاره‌ای از علل و حکم احکام دینی ۷۶
- ۲-۳. مساهمت در تشخیص صغریات و مصادیق احکام کلی شرعی (حکم‌شناسی) ۷۷
- ۲-۴. تشخیص موضوعات احکام (موضوع‌شناسی) ۷۷
- ۲-۵. ادراک فلسفه احکام ۷۸
- ۲-۶. درک آثار مترتب بر اجرای احکام ۷۸
- ۲-۷. حکم به تأمین و یا ترخیص و بلکه حق تقنین، در موارد مسکوت عنها ۷۹
- ۲-۸. تعیین سازکار تحقق احکام اجتماعی دین (برنامه، سازمان، روش) ۷۹
۳. کارکردهای عقل در حوزه اخلاق (ارزش‌ها و نظام‌منشی دین) ۸۱
- ۳-۱. ادراک مبانی اخلاق و علل و حکم قضایای اخلاقی ۸۱
- ۳-۲. ادراک استقلالی امهات قضایای اخلاقی ۸۳
- ۳-۳. تشخیص صغریات و مصادیق قضایای اخلاقی ۸۳

- ۴-۳. تشخیص مفاسد و مصالح مترتب بر اجرای احکام اخلاقی
 و درک اولویت‌ها ۸۳
- ۵-۳. ترخیص یا جعل حکم اخلاقی در موارد خلأ ۸۴
- ۶-۳. تحریک به فعل و کسب فضایل و نیز تحریص به دفع و ترک ردایل ۸۴
- ۷-۳. تعیین سازگار تحقق اخلاق دینی ۸۴
۴. کارکردهای اختصاصی عقل در حوزه تربیت دینی و علم دینی ۸۴
- گفتار سوم: ساختار تفصیلی «کارکرد و کاربرد عقل در دین‌پژوهی» ۸۵
- منابع ۹۰
- استصلاح در فقه امامیه** ۹۱
- مقدمه ۹۱
- الف) مصلحت و مصلحت ۹۱
- ب) فقه و مصلحت ۹۲
- ج) فقه امامیه و مصلحت ۹۲
- د) مسئله اصلی ۹۳
- گفتار اول: مفهوم‌شناسی ۹۵
۱. مصلحت ۹۵
- ۱-۱. «مصلحت» در لغت، عرف و نصوص دینی ۹۵
- ۱-۲. اصول مصلحت شرعی و روش کشف آن ۹۶
- ۱-۳. عینیت‌ها و مصادیق مصلحت شرعی ۹۷
- ۱-۴. اقسام مصلحت شرعی ۹۷
- ۱-۵. ویژگی‌های مصلحت شرعی ۹۸
- ۱-۶. مصلحت در فقه ۱۰۰
۲. «استصلاح» ۱۰۰
۳. «فقه» در لغت، عرف و اصطلاح ۱۰۱
۴. «اجتهاد» ۱۰۳
- گفتار دوم: بیان نظریه مختار ۱۰۳
- گفتار سوم: مبانی و ادله نظریه مختار ۱۰۶

۱۰۶.....	۱. مبانی.....
۱۰۶.....	۲. نظریه.....
۱۱۱.....	نتیجه.....
۱۱۲.....	منابع.....
۱۱۵.....	درآمدی بر جایگاه مصلحت در فقه.....
۱۱۵.....	چکیده.....
۱۱۶.....	مقدمه.....
۱۱۷.....	گفتار اول: پیشینه مصلحت در فقه.....
۱۱۸.....	گفتار دوم: مصلحت پایه جعل و تشریح احکام شرعی.....
۱۲۳.....	گفتار سوم: مصلحت و استنباط احکام شرعی.....
۱۲۴.....	۱. تعریف مصالح مرسله.....
۱۲۴.....	۲. اقوال در حجیت مصالح مرسله.....
۱۲۵.....	۳. بررسی ادله موافقان حجیت.....
۱۲۶.....	۴. بررسی ادله مخالفان حجیت مصالح مرسله.....
۱۲۸.....	گفتار چهارم: مصلحت، پایه مدیریت جامعه و صدور احکام حکومتی.....
۱۳۰.....	گفتار پنجم: ضوابط و معیارهای مصلحت در صدور احکام حکومتی.....
۱۳۵.....	منابع.....
۱۳۷.....	دیدگاه‌های کارشناسانه فقیه در موضوعات احکام.....
۱۳۷.....	چکیده.....
۱۳۸.....	مقدمه.....
۱۴۰.....	گفتار اول: بازشناسی موضوع، مصداق موضوع، حکم و متعلق حکم.....
۱۴۳.....	گفتار دوم: اقسام موضوع.....
۱۴۵.....	گفتار سوم: مروری بر اندیشه‌ها.....
۱۵۰.....	گفتار چهارم: نظریه تحقیق.....
۱۶۴.....	نتیجه.....
۱۶۵.....	منابع.....

۱۶۷.....	مرجعیت عرف در تطبیق مفاهیم بر مصادیق
۱۶۷.....	چکیده
۱۶۷.....	مقدمه
۱۶۸.....	گفتار اول: موقعیت مرجعیت عرف در اندیشه‌ها
۱۷۲.....	۱. اندیشه موافق
۱۷۳.....	۲. اندیشه مخالف
۱۷۴.....	۳. بررسی دیدگاه‌ها
۱۷۵.....	۳-۱. نقد اندیشه موافقان مرجعیت عرف
۱۷۵.....	۳-۲. نقد اندیشه مخالفان مرجعیت عرف
۱۷۷.....	گفتار دوم: متکفل تطبیق مفاهیم بر مصادیق
۱۷۷.....	۱. فقیه مقصدی استنباط
۱۷۸.....	۲. شخص مکلف
۱۷۸.....	۳. عرف خاص و عام
۱۷۹.....	۴. عرف خبره و کارشناس
۱۷۹.....	۵. عقل و دقت کامل
۱۷۹.....	۶. عرف عام (دقیق و مسامح)
۱۸۰.....	۷. نظریه مختار و اصول ناظر بر تطبیق
۱۸۰.....	۷-۱. اصل اول
۱۸۱.....	۷-۲. اصل دوم
۱۸۲.....	۷-۳. اصل سوم
۱۸۵.....	۷-۴. اصل چهارم
۱۸۶.....	۷-۵. نظریه مختار
۱۸۸.....	نتیجه
۱۸۸.....	منابع
۱۹۱.....	کشف و اجرای شریعت در روابط اجتماعی
۱۹۱.....	چکیده
۱۹۲.....	مقدمه

۱۹۳.....	گفتار اول: تحوّل روابط و شرایط
۱۹۵.....	۱. روش تشریح احکام و تحوّل روابط
۱۹۷.....	۲. عناوین احکام شریعت اسلام
۱۹۹.....	۳. آیا احکامی به نام احکام حکومتی داریم؟
۲۰۱.....	۴. فرایند تشریح
۲۰۱.....	۴-۱. مرحله نفس الامر
۲۰۲.....	۴-۲. مرحله اثبات
۲۰۳.....	۴-۳. مرحله امثال
۲۰۳.....	۵. تزامن در روابط کلان امور اجتماعی
۲۰۵.....	۶. بررسی دیدگاه امام خمینی
۲۰۷.....	۷. مصلحت و تمسّد احکام اجتماعی و ملاک آن
۲۰۸.....	۸. عناوین روابط حکومتی
۲۱۲.....	۹. بررسی دیدگاه شهید صدر (منطقه الفراغ)
۲۱۳.....	۹-۱. ضرورت منطقه الفراغ
۲۱۴.....	۹-۲. ملاحظاتی در نظریه شهید صدر (ره)
۲۱۶.....	گفتار دوم: تحوّل موضوعات (مصادیق عناوین)
۲۱۷.....	۱. تحوّل موضوعات و تأثیر آن بر فقه
۲۱۸.....	۲. اقسام موضوعات و روش شناسایی آنها
۲۲۳.....	۳. موضوع شناسی و دستگاه فقهی موجود
۲۲۴.....	۴. کاستی های دستگاه فقه موجود
۲۲۵.....	۵. نکات مورد توجه در شناسایی موضوعات عرفی
۲۲۹.....	منابع
۲۳۱.....	رابطه اجتهاد و مسئله تعدد قرائت ها از دین
۲۳۱.....	چکیده
۲۳۲.....	مقدمه
۲۳۳.....	گفتار اول: کلیات
۲۳۳.....	۱. تعریف اجتهاد

۲. تعدد قرائت‌ها..... ۲۳۳
۳. نقد امکان نظریه تعدد قرائت‌ها..... ۲۳۵
۴. رابطه اجتهاد با مسئله تعدد قرائت‌ها از دین..... ۲۳۷
۵. اختلاف فهم‌های فقها در مقام «هست»..... ۲۳۷
۶. اختلاف فهم‌ها در مقام «باید»..... ۲۳۸
۷. محوریت عقل در اختلاف فتاوی فقها..... ۲۴۲
۸. راه کارهای عقل برای فهم‌های ضابطه‌مند..... ۲۴۳
- گفتار دوم: اقسام اجتهاد..... ۲۴۵
۱. اجتهاد در مورد نص قطعی الثبوت و قطعی الدلالة..... ۲۴۵
۲. اجتهاد بر پایه خاص و گمان‌های شخصی..... ۲۴۶
۳. اجتهاد بر یک مبدأ عام و تأیید جزئی عقل به صحت آن..... ۲۵۱
۴. اجتهاد در فهم مخصوص به وجود کتاب خدا و یا سنت پیامبر(ص)..... ۲۵۳
۵. اجتهاد در ثبوت یا سلب سنتی به کمک خبر واحد از پیامبر(ص)..... ۲۵۵
۶. بررسی شبهه اختلاف فتاوی..... ۲۵۶
- ۱-۶. پیش فرض اصل عدم تناقض..... ۲۵۷
- ۲-۶. مقدمات استنتاج یا پیش دانسته‌های استقرایی..... ۲۵۷
- ۳-۶. پیش فرض‌های استفهامی یا پرسشی..... ۲۵۷
- ۴-۶. پیش فرض‌های تطبیقی..... ۲۵۸
۷. منشأ برداشت‌های متفاوت در استنباط احکام دینی..... ۲۶۰
- منابع..... ۲۶۴
- فقه و عقل**..... ۲۶۵
- مقدمه..... ۲۶۵
- گفتار اول: کلیات..... ۲۶۷
۱. منابع فقه و عقل..... ۲۶۸
۲. تفسیر عقل..... ۲۶۹
۳. عقلائی‌بودن دین و دینی‌بودن عقل..... ۲۷۰
- گفتار دوم: کاربرد ابزاری عقل..... ۲۷۳

گفتار سوم: کاربرد استقلالی عقل (دامنه قاعده ملازمه حکم عقل با شرع).....	۲۷۴
نتیجه.....	۲۸۴
منابع.....	۲۸۵
فقه و عرف	۲۸۷
مقدمه.....	۲۸۷
گفتار اول: اهمیت و ضرورت بحث.....	۲۸۷
گفتار دوم: شناخت عرف و تشخیص آن.....	۲۹۲
۱. عرف در لغت.....	۲۹۲
۲. عرف در اصطلاح.....	۲۹۲
۳. تفاوت عرف و غیر آن.....	۲۹۵
۴. عناصر و ارکان عرف.....	۲۹۶
گفتار سوم: انواع عرف.....	۲۹۷
۱. عوامل مؤثر بر عرف.....	۲۹۷
۲. انواع عرف.....	۲۹۸
گفتار چهارم: عرف و شرع.....	۳۰۲
گفتار پنجم: کاربرد عرف.....	۳۰۷
نتیجه.....	۳۱۴
منابع.....	۳۱۵
فقه و اخلاق	۳۱۷
مقدمه.....	۳۱۷
گفتار اول: فقه.....	۳۱۷
۱. مفهوم فقه و تفقه.....	۳۱۷
۲. اصطلاحات گوناگون فقه در بستر زمان.....	۳۱۹
۳. قلمرو فقه و قفاهت.....	۳۲۰
۴. موضوع علم فقه.....	۳۲۲
۵. غرض از تشریح فقه.....	۳۲۲
۶. منابع فقه.....	۳۲۴

- گفتار دوم: اخلاق..... ۳۲۴
۱. مفهوم اخلاق..... ۳۲۴
۲. موضوع علم اخلاق..... ۳۲۵
۳. هدف علم اخلاق..... ۳۲۶
۴. منابع قواعد اخلاقی..... ۳۲۷
- گفتار سوم: پیوندها و تمایزات فقه و اخلاق..... ۳۲۸
۱. رویکرد منفی..... ۳۲۸
- ۱-۱. صوفیه..... ۳۲۸
- ۱-۲. دیدگاه غزالی..... ۳۲۹
۲. رویکرد مثبت..... ۳۳۳
- گفتار چهارم: نظریه مختار..... ۳۳۶
۱. موضوع علم فقه و اخلاق..... ۳۳۶
۲. متد مباحث فقهی و اخلاقی..... ۳۳۸
۳. وجود ملاکات اخلاقی در نظام فقهی..... ۳۴۰
۴. نیت و انگیزه در فقه و اخلاق..... ۳۴۱
۵. ضمانت اجرای قواعد اخلاقی و فقهی..... ۳۴۲
۶. منابع مقررات فقهی و اخلاقی..... ۳۴۲
۷. غایت فقه و اخلاق..... ۳۴۳
- نتیجه..... ۳۴۳
- منابع..... ۳۴۴
- فقه و اخلاق**..... ۳۴۷
- مقدمه..... ۳۴۷
- گفتار اول: مفهوم‌شناسی..... ۳۴۷
۱. فقه..... ۳۴۷
۲. فلسفه فقه..... ۳۴۸
۳. اخلاق..... ۳۴۸
۴. علم اخلاق..... ۳۴۹

۳۵۰.....	۵. فلسفه اخلاق.....
۳۵۰.....	۷. اخلاق اسلامی.....
۳۵۰.....	گفتار دوم: مقایسه گزاره‌های فقهی و اخلاقی از جهت ماهیت.....
۳۵۰.....	۱. ماهیت گزاره‌های فقهی.....
۳۵۳.....	۲. ماهیت گزاره‌های اخلاقی.....
۳۵۵.....	گفتار سوم: مقایسه گزاره‌های فقهی و اخلاقی از جهت اخبار و انشا.....
۳۵۶.....	۱. اخباری یا انشایی بودن گزاره‌های اخلاقی.....
۳۵۷.....	۲. اخباری یا انشایی بودن گزاره‌های فقهی.....
۳۶۰.....	۳. منشأ الزام در گزاره‌های اخلاقی.....
۳۶۲.....	گفتار چهارم: شباهت‌ها و تفاوت‌های فقه و اخلاق.....
۳۶۲.....	۱. شباهت‌های فقه و اخلاق.....
۳۶۴.....	۲. تفاوت‌های فقه و اخلاق.....
۳۶۶.....	منابع.....
۳۶۹.....	فقه و قانون‌نگاری
۳۶۹.....	مقدمه.....
۳۶۹.....	گفتار اول: تفاوت نظام حقوق مدون و نظام حقوق غیرمدون.....
۳۷۰.....	۱. طرز تلقی از قانون.....
۳۷۲.....	۲. طرز تفسیر قانون.....
۳۷۴.....	گفتار دوم: جایگاه حقوق اسلام در نظام‌های حقوقی.....
۳۷۴.....	۱. دیدگاه‌ها.....
۳۷۴.....	۲. نظریه مختار و ادله آن.....
	گفتار سوم: مشکلات موجود در قانون‌نگاری فقهی یا انعکاس فقه
۳۷۶.....	(به خصوص فقه جزایی) در قوانین موضوعه.....
۳۷۶.....	۱. متون فقهی؛ فقه فردی و فقه حکومتی.....
۳۷۹.....	۲. تعدد مرجعیت و قوانین موضوعه.....
۳۸۶.....	۳. تفسیر قوانین انعکاس یافته از فقه.....
۳۸۹.....	۴. منابع لبی احکام و مشکل ناشی از تغییر زبان از دلیل لبی به لفظی.....

نتیجه	۳۹۱
منابع	۳۹۳
فقه و حقوق بین الملل	۳۹۵
مقدمه	۳۹۵
گفتار اول: مبنای حقوق بین الملل	۳۹۷
گفتار دوم: منابع حقوق بین الملل	۴۰۰
گفتار سوم: وضع غیرمسلمانان در کشور اسلامی	۴۰۳
گفتار چهارم: فقه و صلاحیت‌ها ("Surisdiction" یا "Competence")	۴۱۱
گفتار پنجم: جنگ، فقه اسلامی و حقوق بین الملل	۴۱۶
منابع	۴۱۹
بررسی انتقادی مقایسه اصول فقه اسلامی و بینش هرمنوتیکی	۴۲۱
مقدمه	۴۲۱
گفتار اول: توصیف هرمنوتیک فلسفه	۴۲۳
۱. هرمنوتیک	۴۲۳
۲. اصول فقه	۴۲۵
گفتار دوم: هرمنوتیک و اصول فقه	۴۲۵
گفتار سوم: بیان فرضیه مختار	۴۳۲
۱. وضع الفاظ	۴۳۴
۲. کاوش در قلمرو معنا	۴۳۵
نتیجه	۴۳۸
منابع	۴۴۰
فهرست آیات	۴۴۱
فهرست روایات	۴۴۷
نمایه	۴۴۹

پیشگفتار

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و استقرار نظامی براساس آموزه‌ها و احکام آن در ایران از یک سو و شکست مکاتب بشری و ناکامی نظام‌های گوناگون اجتماعی در تأمین نیازهای مادی و معنوی انسان از سوی دیگر، بر گستره انتظار بشر از اسلام افزوده است. انتظار آن است که اسلام به‌عنوان دین فرد و اداره جامعه تبیین، نظام‌های اجتماعی آن ترسیم و دیدگاه آن در مواجهه با یافته‌های علوم انسانی و مکاتب بشری، با منطقی مستدل و مستند ارائه گشته، بینش‌ها، ارزش‌ها و مبانی دینی متدینان آسیب‌شناسی و ساحت قدسی دین از پیرایه‌های موهوم و موهون، پیراسته گردد.

تحقق این امور، پژوهشی دقیق، جامع و سامان‌مند پیرامون کشف و بازآفرینی آموزه‌های اسلام و نظام‌های اجتماعی آن و همتی والا و تلاشی شایسته و روزآمد می‌طلبد و این امر بدون تأسیس نهادهای پژوهشی و آموزشی ممحّض و کارآمد میسر نیست.

بدین منظور پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که نهادی علمی و غیرانتفاعی است در قالب پنج پژوهشکده، حکمت اسلامی، دین‌پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی و شانزده گروه علمی تخصصی در سال ۱۳۷۳ تأسیس گردید. پژوهشکده نظام‌های اسلامی، که مشتمل بر پنج گروه اقتصاد، فقه و حقوق، سیاست، اخلاق و مدیریت اسلامی است، به‌طور خاص با مطالعه نظامات اجتماعی، اهداف ذیل را تعقیب می‌کند:

۱. کشف و طراحی نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛
 ۲. تحقیق و تبیین عالمانه مبانی و مباحث اساسی نظامات اجتماعی اسلام و ارائه الگوهای کاربردی در قلمرو آن؛
 ۳. آسیب‌شناسی نظری و کاربردی نظام جمهوری اسلامی ایران و مدد رسانی به متولیان امور و بستر سازی برای تحقق کامل‌تر نظام‌های اسلامی؛
 ۴. تحقیق در باب مسائل مستحدثه به انگیزه گره‌گشایی در زمینه نیازهای نوپیدای فقهی؛
 ۵. پاسخگویی به شبهات مطرح در باب فقه و نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛
 ۶. شناخت نقش علمی مکاتب و نظامات معارض.
- مجموعه حاضر در این کتاب علمی محققان ارجمند حجج اسلام جناب آقای علی اکبر رشاد، جناب آقای ابوالقاسم علی دوست، جناب آقای سیف‌الله صرّامی، جناب آقای احمد علی یوسفی، جناب آقای دکتر احمد میر خلیلی، جناب آقای حسین حسن زاده، جناب آقای دکتر سید محمد واسعی، جناب آقای سید ابراهیم حسینی، جناب آقای عنایت‌الله شریفی، جناب آقای دکتر احمد حاجی ده‌آبادی، جناب آقای دکتر ناصر قربان‌نیا و جناب آقای سید صدرالدین ظاهری است که در گروه فقه و حقوق پژوهشکده نظام‌های اسلامی به‌همت و کوشش جناب آقای حسینعلی بای تهیه شده است و به موضوعات مختلف درباره مباحث فلسفه فقه می‌پردازد.
- از جمله فلسفه‌های مضاف که امروزه جایگاه خاصی در میان مباحث نظری، به‌دست آورده است، فلسفه فقه می‌باشد که در آن به موضوعات و مباحث پیرامونی فقه همچون: تعریف فقه، تاریخ تطور فقه، ساختار فقه و تقسیم‌بندی آنها، جایگاه فقه، ارتباط فقه با علوم دیگر خصوصاً علم اصول، روش‌شناسی فقه، قلمرو فقه، ماهیت احکام فقهی، مراحل حکم فقهی، انواع حکم (حکم اولی، ثانوی، ثابت و متغیر و...)، رابطه مصالح و مفاسد با احکام،

موضوع علم فقه، اهداف فقه، مقدمات علم فقه یا اجتهاد، منابع فقه، حجیت منابع فقه، منطق فهم فقه، شیوه‌های تفسیر نصوص، متولوژی تحقیق در اسناد، کاستی‌های فقه و آسیب‌شناسی آن، تعریف اجتهاد، عوامل مؤثر در اجتهاد، نقش «روح شریعت»، «مذاق شریعت» و «مقاصد شریعت» در تفسیر نصوص شرعی، عوامل پویایی و جمود، و... پرداخته می‌شود.

عطف نظر به فلسفه فقه علاوه بر توانمندسازی فقه در پاسخگویی به نیازهای زمانه موجب شناسایی ظرفیت‌های جدید در منابع استنباط و روش‌شناسی فقهی، تصحیح روند و جریان فهم از کتاب و سنت و کاهش ضریب خطا در فهم از نصوص دینی خواهد شد؛ زیرا زاویه نگرش فقیه به مباحث فلسفه فقه، تأثیرات بسزایی در نحوه اجتهاد و استنباط او برجای گذاشته و نگاه نافذ، عمیق و متوازنه‌ای بها و عطا خواهد کرد؛ به‌واقع فلسفه فقه یا علم‌شناسی فقه حوزه‌ای از دانش است که بر تحول، تطور، توسعه، تعمیق و تکامل فقه و شناخت ساختار کلان آن، تأثیرات عمده‌ای می‌کند.

مجموعه پیش‌روی خواننده گرامی در برداشتن موضوعات متنوعی از مباحث مربوط به فلسفه فقه با عناوین «فقه و ملاکات احکام» - «تشریح کارکرد و کاربرد عقل در تفهیم و تحقق دین»، «استصلاح در فقه امامیه»، «درآمدی بر جایگاه مصلحت در فقه»، «نظرات کارشناسانه فقیه در موضوعات احکام»، «مرجعیت عرف در تطبیق مفاهیم بر مصادیق»، «کشف و اجرای شریعت در روابط اجتماعی»، «رابطه اجتهاد و مسئله تعدد قرائت‌ها از دین»، «فقه و عقل»، «فقه و عرف»، «فقه و اخلاق»، «فقه و قانون‌نگاری»، «فقه و حقوق بین‌الملل»، «بررسی انتقادی مقایسه‌اصول فقه اسلامی و بینش هرمنوتیکی» است.

در پایان لازم می‌دانیم از تلاش علمی محققان ارجمند، اعضای محترم شورای علمی گروه فقه و حقوق به‌ویژه ارزیابان محترم مقالات و نیز جناب آقای حسینعلی بای کمال تشکر و قدردانی خود را ابراز نماییم.

گروه فقه و حقوق

پژوهشکده نظام‌های اسلامی